

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-23>

**CRISIS OF THE UN AND NATO IN THE CONTEXT
OF TURBULENCE IN THE WORLD ORDER**

**КРИЗА ООН ТА НАТО В КОНТЕКСТІ ТУРБУЛЕНТНОСТІ
СВІТОВОГО ПОРЯДКУ**

Haiko O. S.

*PhD in Political Science,
Assistant professor of the Department
of Political Science,
V. N. Karazin Kharkiv National
University
Kharkiv, Ukraine*

Гайко О. С.

*кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри
політології,
Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Протягом останніх п'яти років очевидно стає ситуація в системі міжнародних відносин, яка може бути охарактеризована як криза ключових міжнародних організацій. Про кризу і неефективність міжнародних політичних інститутів багато фахівців із міжнародних відносин, міжнародної безпеки та геостратегії говорять вже відносно тривалий час, але саме протягом останніх п'яти років ця теза стає все більш очевидною. Аналізуючи кризу міжнародних політичних інститутів необхідно більш детально розглянути ситуацію із деякими найвпливовішими з них, які відігравали ключову роль в міжнародній архітектурі безпеки після завершення Другої світової війни – ООН та НАТО.

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України і бойові дії США та Ізраїлю проти Ірану актуалізують питання про спроможність ООН здійснювати покладені на цю організацію функції, оскільки в обох військових конфліктах рішення про початок бойових дій ухвалювалось оминаючи інституції ООН, а сама організація демонструє брак спроможностей для урегулювання цих військових конфліктів. Досить показовим є декілька моментів: по-перше, Україна та РФ ведуть перемовини щодо можливого завершення бойових, фактично, під модерациєю США, ООН же залишається в тіні цих переговорів і здається, що ніхто навіть не розглядає цю організацію в якості потенційного арбітра; по-друге, принципова відмінність між початком війни США проти Іраку (2003 рік) та бойовими діями США та Ізраїлю проти Ірану, що відбуваються в наші дні, якщо при вторгненні до Іраку США активно співпрацювали із інституціями ООН, зокрема Радою безпеки ООН, для формалізації та легітимізацію

рішення про вторгнення, то сьогоднішні бойові дії проти Ірану відбуваються на тлі цілковитого ігнорування структур та процедур ООН. Як у випадку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, так і в ситуації із початком бойових дій США та Ізраїлю проти Ірану стає очевидним, що ООН як ключова міжнародна організація, яка має забезпечувати дотримання країнами принципів міжнародного права, не має жодного реального впливу на зазначені вище військові конфлікти.

Друга президентська каденція Дональда Трампа (з 20 січня 2025 р.) відзначається напруженістю у відносинах із союзниками по НАТО, оскільки зовнішня політика США реалізує гасло *America First*, що деструктивно впливає на трансатлантичні відносини між США та їх союзниками. Постійна критика ЄС та НАТО, тиск на європейських партнерів та запровадження проти них торговельного мита, територіальні претензії до Данії (щодо о. Гренландія) зі сторони США, підривають основи НАТО. Мова йде не про специфічні комунікаційні особливості Дональда Трампа та його адміністрації, а про цілеспрямовану політику США, яка концентрується на американських інтересах і проблемах ціною союзників. Окрім цього, помітною стає тенденція до «монетизації» військово-політичного лідерства США, особливо у відносинах із союзниками. Наведена вище зовнішньополітична стратегія США не лише артикулюється Дональдом Трампом та його адміністрацією, але і формалізується в документі «Національна стратегія безпеки США – 2025» (*NSS 2025*) [3]. Проблема полягає в тому, що субстратом НАТО, як військово-політичної організації, є військовий потенціал США та американські гарантії безпеки для країн-членів НАТО, фактично це союз навколо США щодо американських гарантій безпеки, сьогоднішня зовнішня політика США посилює недовіру в європейських партнерів до США. Окрім цього, повномасштабне вторгнення РФ на територію України обумовило певну фрагментацію щодо російської загрози серед європейських країн-членів НАТО. Якщо країни східного флангу НАТО (зокрема, Скандинавські країни, Фінляндія, країни Балтії та Польща) безпосередньо відчують загрозу зі сторони РФ та мотивовані підтримувати Україну і збільшувати видатки на оборону, то країни НАТО та ЄС, які віддалені географічно від РФ, не відчують безпосередньої військової загрози і не сильно мотивовані збільшувати видатки на оборону, оскільки при обмежених матеріальних ресурсах значні витрати на оборону є непопулярною політикою серед виборців, деякі країни НАТО, такі як Угорщина і Словаччина, досить послідовно виступають за співпрацю із РФ, зняття санкцій та заперечують реальну військову загрозу зі сторони РФ європейським країнам.

Таким чином, станом на сьогоднішній день можна констатувати про наявність подвійного розколу в середині НАТО, з одного боку спостерігається розкол у відносинах між США та союзниками (зокрема із європейськими), з іншого – спостерігається певна поляризація між європейськими державами-членами НАТО щодо російської загрози. Для країн східної фланги НАТО все більш актуальним стає питання про військову підтримку і участь в потенційних бойових діях при вторгненні РФ не лише США, але і таких європейських держав як Іспанія, Португалія чи навіть Франція та Німеччина. На наших очах НАТО переживає найсистемнішу за час свого існування кризу, оскільки вперше з'являється відчуття невпевненості відносно союзницьких зобов'язань для тих держав НАТО, які мають безпосередню військову загрозу.

Наведені вище проблемні аспекти в функціонуванні ООН та НАТО варто розглядати в більш широкій перспективі, оскільки ці проблемні аспекти детерміновані турбулентністю системи світового порядку. ООН та НАТО є організаціями, які було створено в рамках Ялтинсько-Потсдамської системи світового порядку (за результатами Другої світової війни) для забезпечення геостратегічного балансу сил та інтересів в умовах біполярної системи міжнародних відносин з двома наддержавами – США та СРСР. Оскільки біполярна система являла собою гру з нульовою сумою, де посилення зовнішньополітичних позицій однієї наддержави було можливим за рахунок іншої наддержави, то ООН в умовах Холодної війни виконувало функцію арбітражу. Окрім цього, як США, так і СРСР були фактичними бенефіціарами Ялтинсько-Потсдамської системи, що мотивувало ці країни дотримуватись базових норм міжнародного права і змушувати інші країни до цього. Військова загроза зі сторони супротивника мотивувала наддержави формувати і підтримувати власні системи колективної безпеки для захисту союзників, що відповідало стратегічним зовнішньополітичним інтересам обох наддержав. В умовах Холодної війни як НАТО, так і ООН виконували свої вазові функції.

Із розпадом СРСР та Організації Варшавського договору (1991 р.) зникає біполярність в системі міжнародних відносин, залишається одна наддержава – США, а ООН і НАТО залишаються функціонувати в принципово новій міжнародній ситуації. Допоки США утримували військовий, політичний, технологічний та економічний примат світовий порядок зберігався. Однак, світова економічна криза 2008 року актуалізувала структурну проблему американського примату – технологічне, військове та економічне посилення Китаю та країн Глобального Півдня [1, с.117]. Подальший розвиток Китаю створює

стратегічні загрози для США, які хоча і залишаються потужною військово, політично і економічно державою, однак не мають такої цілковитої переваги в світі, як це було в 1990-х роках. Окрім цього, деіндустріалізація США, що зумовлена перенесенням виробництва до Китаю з метою оптимізації витрат американськими корпораціями, детермінувала проблему безробіття та економічної стагнації в деяких штатах США [2], що стає американською внутрішньополітичною проблемою, яка, зокрема, стала одним із чинників електоральної підтримки Дональда Трампа. Послаблення зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних позицій США, в поєднанні із зростаючими внутрішньополітичними викликами обумовлюють ситуацію, коли підтримувати існуючий світовий порядок все складніше для США, в таких умовах цілком ймовірним виглядає сценарій самоізоляції США в Західній півкулі з оновленою Доктриною Монро, якщо стратегічно такий сценарій буде більш вигідний для США, ніж конфронтація із Китаєм.

Таким чином, ослаблення зовнішньополітичних позицій США, в порівнянні із реаліями 1990-х років, створюють ситуацію дедалі складнішого підтримування світового порядку, який, на базовому рівні, сформувався за результатами Другої світової війни, що, в свою чергу, детермінувало значимість таких організацій як ООН та НАТО, які були центральним елементом післявоєнної міжнародної безпекової архітектури. Ослаблення американського примату створює досить небезпечну ситуацію для подальшого функціонування світової системи міжнародних відносин, оскільки ймовірне зростання чинників, що сприятимуть реалізації політики сили, можливе збільшення кількості військових конфліктів в світі протягом наступних декількох десятиліть років.

Література:

1. Гайко О. С. Трансформація сучасної капіталістичної системи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Питання політології*. 2014. Вип. 27. С. 114–119.
2. Duggan M. C. Deindustrialization in the Granite State: What Keene, New Hampshire Can Tell Us About the Roles of Monetary Policy and Financialization in the Loss of U.S. Manufacturing Jobs. *Dollars and Sense*: website. URL: <https://surl.li/bvmdow> (Last accessed: 19.03.2026).
3. National Security Strategy of the United States of America. *The White House*: website. URL: <https://surl.li/ebupcy> (Last accessed: 19.03.2026).